

УДК 821.161.2.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/101-17>**Оксана ВЕРТИПОРОХ,***orcid.org/0000-0001-6488-6945*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) *vertiporohoks@ukr.net***ПСИХОСЕМАНТИКА ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПРОЗІ
АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «НА КОНІ І ПІД КОНЕМ»):
ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС**

У статті представлено комплексний міждисциплінарний аналіз автобіографічної повісті Анатолія Дімарова «На коні і під конем», котрий здійснено на перетині історії української літератури, психосемантики та психоаналізу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю деколонізації та реконтекстуалізації вітчизняного літературного канону ХХ століття через залучення новітніх методологічних оптик, що дозволяють експлікувати латентні рівні художнього тексту. Метою статті є розкриття специфіки художнього моделювання дитячого досвіду в наративній структурі твору та верифікація психологічних механізмів подолання індивідуальної та колективної травми.

У фокусі наукового пошуку перебуває специфіка формування дитячого «Я» («Его») в деструктивних умовах поствоєнного простору, маркованого соціально-політичною нестабільністю та кризою маскулінності – відсутністю авторитетної батьківської фігури, що стало наскрізною психологічною ознакою покоління шістдесятників. Застосування психоаналітичного інструментарію дозволило детально проаналізувати образ матері як центрального об'єкта прихильності, фіксації емоційної безпеки та джерела формування етичного й морального «Супер-Его» головного героя. Особливу увагу в роботі приділено психосемантичному кодуванню повсякденності, де виявлено й теоретично обґрунтовано специфіку функціонування гумору, іронії, гри та творчої уяви не як елементів розважального дискурсу, а як зрілих і конструктивних механізмів психологічного захисту (сублімації) та ментальної резильєнтності особистості.

Доведено, що повість А. Дімарова є не просто етнографічним чи побутовим описом радянського дитинства, а складною художньою реконструкцією успішного інтелектуального та емоційного опрацювання травматичного досвіду. Текст твору інтерпретується як простір індивідуальності митця, де ретроспективний погляд дорослого наратора гармонізує архаїчні страхи дитини, переплавляючи історичну травму в креативну енергію життєствердження.

Ключові слова: автобіографічна проза, психосемантика, психоаналіз, дитячий досвід, психологічний захист, резильєнтність, шістдесятництво, травма.

Oksana VERTYPOROKH,*orcid.org/0000-0001-6488-6945*

PhD in Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

(Cherkasy, Ukraine) *vertuporohoks@ukr.net***PSYCHOSEMANTICS OF CHILDHOOD EXPERIENCE
IN THE AUTOBIOGRAPHICAL PROSE OF ANATOLIY DIMAROV
(BASED ON THE NOVELLA “ON A HORSE AND UNDER A HORSE”):
PSYCHOANALYTIC DISCOURSE**

The article presents a comprehensive interdisciplinary analysis of Anatoliy Dimarov's autobiographical novella "On a Horse and Under a Horse," conducted at the intersection of the history of Ukrainian literature, psychosemantics, and depth psychology. The relevance of the study is determined by the urgent need for the decolonization and recontextualization of the twentieth-century domestic literary canon through the engagement of innovative methodological optics that allow for the explication of the latent levels of the literary text. The article aims to reveal the specific features of the artistic modeling of childhood experience within the narrative structure of the work and to verify the psychological mechanisms of overcoming individual and collective trauma.

The focus of the scientific inquiry is directed toward the specific formation of the child's "I" ("Ego") under the destructive conditions of the post-war space, marked by socio-political instability and a crisis of masculinity—manifested in the absence of an authoritative father figure, which became a pervasive psychological trait of the Sixties generation

(Shistdesiatnyky). The application of psychoanalytic tools allowed for a detailed analysis of the mother's image as the central object of attachment, emotional security fixation, and the source of the main character's ethical and moral "Super-Ego." Special attention is paid to the psychosemantic coding of everyday life, where the functionality of humor, irony, play, and creative imagination is identified and theoretically substantiated not as elements of entertainment discourse, but as mature and constructive mechanisms of psychological defense (sublimation) and mental resilience of the individual.

It is proved that A. Dimarov's novella is not merely an ethnographic or domestic description of Soviet childhood, but a complex artistic reconstruction of the successful intellectual and emotional processing of traumatic experience. The text of the work is interpreted as a space for the artist's individuation, where the retrospective gaze of the adult narrator harmonizes the child's archaic fears, transforming historical trauma into a creative energy of life-affirmation.

Key words: autobiographical prose, psychosemantics, psychoanalysis, childhood experience, psychological defense, resilience, the Sixties generation, trauma.

Постановка проблеми. Українське письменство 60-80-х років ХХ століття – унікальне явище національної культури з погляду психосемантичного наповнення та симптоматичного прочитання.

Оскільки «деконструкція сталінізму виявила неподолану едіпову позицію українського наївного сина, – відзначає Ніла Зборовська, – то шістдесятництво ... мало велику духовну потребу батька, авторитетного вчителя як батьківського замітника. Але деміфологізація Сталіна спричинила українську синівську меланхолію, пов'язану з відсутністю авторитетної батьківської фігури в національному світі» (Зборовська, 2006 : 146).

Отже, така особистість втілюватиме в психоісторії української літератури кілька варіацій: «найорганічнішого речника покоління «дітей війни», точніше – українських «сиріт війни», у яких відсутність батьківської фігури сформувала не лише синівську етичність, але й обумовила потребу романтичної міфологізації та її негативний результат – синівське меланхолійне безсилля на основі нерозпізнаного принципу реальності» (Зборовська, 2006 : 152).

Дослідження автобіографічного простору повісті Анатолія Дімарова «На коні і під конем» уможливує виявлення глибинних екзистенційних і соціопсихологічних закономірностей, характерних для покоління митців-шістдесятників. Відсутність авторитетної батьківської фігури, спричинена історичними катаклізмами середини ХХ століття, зумовлює специфічну компенсаторну динаміку в структурі дитячого психічного. За умов деструкції батьківського образу відбувається компенсаторне перенесення та заміщення цієї інстанції через ідеалізацію материнського об'єкта. Саме цей процес стає рушійною силою формування архетипного для українського художнього дискурсу образу «совісного сина», що маркує самостійний, рефлексивний шлях індивідуації та становлення цілісної особистості.

Феномен такого «совісного сина» є наскрізною семантичною домінантою в літературному ландшафті шістдесятництва. Яскраві художні репре-

зентації цієї тенденції простежуємо в новелістиці Григора Тютюнника («В сутінки», «Дивак», «Тайна вечере», «Климко»), ліриці Василя Симоненка («Лебеді материнства») та низці інших знакових текстів епохи. Поетика цих творів моделює екзистенційну ситуацію зростання героя без батька. Останній постає як втрачена й водночас сакралізована фігура, символічне віднайдення якої визначає вектор морального змужніння сина.

Окреслюючи цей феномен, В. Гандзюк вказує на «спільний біографічний корінь» митців цього покоління (Гандзюк, 2019 : 18). У психоаналітичному вимірі цей «корінь» пов'язаний із травматичним переживанням насильницького витіснення «національного батька» сталінським тоталітарним соціумом. Репресивна система цілеспрямовано маргіналізувала та знищувала сильних, чесних, патріотично орієнтованих чоловіків, через що зі сталінського мартиролога не повернулися найблагородніші представники батьківського покоління. Саме з цим ідеалізованим, хоч і фізично відсутнім суб'єктом відбувається синівська ідентифікація (Зборовська, 2006 : 154).

У такий спосіб художні тексти шістдесятників експлікують глибинну колоніальну травму українського посттоталітарного суспільства зі спустошеним патерном маскулінності та втраченою батьківською авторитетною фігурою. Це, своєю чергою, прирікає суб'єкта на виснажливий пошук екзистенційного самопроекування в ситуації гострого соціального вакууму.

З огляду на це, автобіографічна проза А. Дімарова та його сучасників виступає репрезентативним емпіричним матеріалом для розгортання міждисциплінарних соціопсихологічних досліджень традиційної української родини в умовах історичного травмування батьківського коду мужності.

Аналіз досліджень. Творча спадщина Анатолія Дімарова, одного з найяскравіших представників української прози другої половини ХХ століття, традиційно перебуває в центрі уваги вітчизняного літературознавства.

Специфіка автобіографічної прози А. Дімарова, зокрема повісті «На коні і під конем», трива-

лий час розглядалася переважно в межах дитячої літератури або класичного біографічного методу. У працях сучасних дослідників і критиків акцентується увага на жанровій природі твору як класичного роману виховання (*Bildungsroman*) та хроніки формування покоління. Більшість дослідників визначають художніми домінантами повісті м'який гумор, іронію, ліризм та життєствердний оптимізм, розглядаючи їх як специфіку авторського стилю (Бондаренко, 2002; Гандзюк, 2019; Грицик, 2012; Соцька, 2015 та ін.).

Психологічний вимір творчості шістдесятників та їхніх сучасників через призму глибинної психології та психоаналізу в українському дискурсі є відносно новим, але перспективним напрямом. Фундаментальний внесок у розробку цієї методології здійснила Н. Зборовська в монографії «Код української літератури : проєкт психоісторії новітньої української літератури», де крізь призму категорій колективного несвідомого та індивідуалізації переосмислено художні моделі ХХ століття (Зборовська, 2006).

Проте, попри наявність ґрунтовних філологічних розвідок, психосемантичний і психоаналітичний потенціал автобіографічної прози А. Дімарова досі залишається нерозкритим. Повість «На коні і під конем» традиційно сприймається крізь оптику «веселих пригод збитошного хлопця», тоді як поза увагою науковців залишається латентний (прихований) рівень тексту. Зокрема, потребує системного аналізу специфіка відображення дитячої травми, спричиненої поствоєнним хаосом, психологічні наслідки деструкції батьківської фігури в радянському соціумі, а також функціонування гумору і гри не як розважальних елементів, а як зрілих захисних механізмів (*сублімації*) та чинників формування ментальної резильєнтності особистості.

Саме необхідність подолання цього когнітивного та методологічного розриву й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – здійснити аналіз специфіки художнього моделювання дитячого досвіду в автобіографічній повісті Анатолія Дімарова «На коні і під конем» за допомогою інтеграції інструментарію психосемантики та глибинної психології (психоаналізу).

Виклад основного матеріалу. Аналіз вітчизняного письменства 1960–1980-х років унаочнює закономірний процес релібералізації літературного дискурсу, що виявився в черговому поверненні до «принципу реальності». Цей зсув активізував інтелектуалізацію художнього мислення, яка тривалий час нівелювалася та маргіналізу-

валася репресивною доктриною сталіністського соцреалізму (Мокрик, 2023). Нарощування інтелектуального потенціалу в прозі цього періоду безпосередньо корелювало з артикуляцією дискурсивної мужності – етико-естетичного стрижня, покликаного протидіяти тоталітарним стратегіям інфантилізації індивіда та системній плебеїзації суспільної свідомості. Інтелектуалізм, інтерпретований як структурована «аполлонівська» форма духовного буття, мав раціоналізувати та збалансувати стихійну, інтуїтивну «синівську» поетичну енергію, яка спонтанно прорвалася в літературний простір на хвилі хрущовської «відлиги» (Зборовська, 2006 : 234).

У прозовому сегменті провідниками цієї когнітивної еволюції стали передовсім П. Загребельний, Ю. Мушкетик та А. Дімаров. Водночас їхній художній світогляд залишався в полоні історичного контексту епохи, позначеної процесами помірної демократизації та гуманізації радянського метанаративу. Як наслідок, у творчості цих митців кристалізується тип «перехідної особистості» – художнього суб'єкта, який інтуїтивно тяжіє до ментального визволення та майбутнього, проте світоглядно залишається детермінованим радянськими ідеологічними рамками свого часу.

Важливим чинником цього процесу стало творче пригадування естетичних орієнтирів 1920-х років із їхнім вектором на «психологічну Європу», що зумовило потужний сплеск стихійного психологізму та автобіографізму в літературі шістдесятників. Усвідомивши, що саме «принцип реальності» є єдиним дієвим інструментом порятунку та реанімації глибокого психологічного аналізу, прозаїки спрямували свої зусилля на концептуальний синтез історичної ретроспективи, автобіографічного досвіду та глибинної психологічної рефлексії (Тарнашинська, 2006 : 64).

Відзначимо, що творчість Анатолія Дімарова – це багатогранний масив текстів, що охоплює реалістичну прозу про межові періоди українського буття (колективізація, Голодомор, війна) в романах «І будуть люди», «Біль і гнів», дитячу літературу («Блакитна дитина», «На коні і під конем») та численні новели й оповідання, котрі відзначаються гумористичними наративом та деталізованими картинками побуту, як-от «Містечкові історії».

Творчість Анатолія Дімарова, зокрема його «дитяча» тетралогія «На коні і під конем», відкриває широкі можливості для психоаналітичного прочитання, адже ґрунтується на автобіографічному матеріалі, глибокому психологізмі та зосередженості на внутрішньому світі дитини, що формується в умовах травматичної епохи (Соцька, 2015 : 124).

З позицій психоаналізу твір можна розглядати як наратив опрацювання дитячих і підліткових психічних травм, де пам'ять, гумор і фантазія реперезентують психологічний захист, а шлях героя – це шлях формування Я в умовах нестачі безпеки, набування досвіду, формування особистості, проходження ініціації (Юнг, 2013 : 168).

Твір починається притчею про місточок пам'яті. Відзначимо, що це має не лише філософський, а й психоаналітичний сенс. Пам'ять у митця постає як внутрішній простір Я, який постійно звужується, але зберігає найболючіше й найзначущіше, важливі аспекти і деталі дитячих травм.

Зрозуміло, що в психоаналітичній перспективі пам'ять виконує функцію скарбниці травматичного досвіду, механізму повторного переживання і поступового символічного опрацювання травми, мосту між дитячим Я та дорослим Я, між індивідуальністю і шляхом до особистості (Фройд, 2014 : 68). Для тетралогії характерна фрагментарність у структурі, а це означає вияви травматичної пам'яті, котра є розщепленою й активується через окремі образи, внутрішні монологи, сцени.

У творі акцентований образ матері (що є типовим для шістдесятників: проєкція романтичного сина, позбавленого батьківства, на материнський об'єкт) – центральний у формуванні психіки Толика. Мама, котра є вчителькою школи, турботлива, морально сильна, але фізично виснажена, емоційно перевантажена і соціально незахищена: «Раптом пригадав її слова про хворобу, про те, що оті три карбованці призначалися мамі на ліки, і пекучий жаль здавив моє серце. Хотілося, дуже хотілося зірватися з ліжка, підбігти до мами і припасти до її ласкавих рук. Та між нею і мною була тепер карнавка, де лежали три карбованці. Пізно вночі, коли мама вже спала, я тихенько заліз під ліжко, дістав з глечика три карбованці і поклав на стіл, під одну з книжок» (Дімаров, 2009 : 38).

У поданому уривку з погляду психоаналізу (у фройдистській та постфройдистській традиції) любов сина до матері показано як складний внутрішній конфлікт між потягом до матері, почуттям провини та формуванням морального «Я» (Супер-Его). У психоаналізі мати постає першим і найсильнішим об'єктом прихильності дитини. Її образ у тексті пов'язаний із безпекою, тілесною ніжністю («припасти до її ласкавих рук»), що свідчить про регресію героя до раннього, інфантильного рівня потреб – потреби захисту, тепла, безумовної любові. Це не еротичний, а афективно-інстинктивний зв'язок, типовий для синівської прив'язаності (Фройд, 2014 : 87).

Ключовим психологічним моментом є раптове усвідомлення призначення грошей. Гроші стають символом порушення моральної заборони: герой, імовірно, привласнив їх або погодився з несправедливістю. Саме тут активізується Супер-Его – внутрішній моральний суддя, який викликає «пекучий жаль». Це почуття не нав'язане ззовні – воно внутрішньо пережите, що свідчить про становлення зрілої психіки. Фраза про «карнавку, де лежали три карбованці» має глибокий психоаналітичний сенс. Між сином і матір'ю виникає матеріальний бар'єр, який уособлює психологічну відчуженість, спричинену виною. Герой не може доторкнутися до матері, бо почуття провини робить любов «забороненою». Тілесний контакт неможливий, доки не буде здійснено акт спокути. Дія, виконана «пізно вночі», у тиші, має характер ритуалу покаяння. Повернення грошей – це не лише відновлення справедливості, а й несвідома спроба відновити гармонійний зв'язок із матір'ю. Сховані під книжку карбованці символізують прагнення героя не бути викритим, але водночас – виправити моральний дисбаланс. Тут працює механізм сублімації: замість імпульсивного емоційного пориву – виважений етичний вчинок.

Із психоаналітичного погляду, цей епізод фіксує перехід від дитячої залежної любові до відповідальної, жертвовної любові. Герой не шукає безпосереднього заспокоєння (обіймів), а обирає дію, що принесе добро матері. Це свідчить про інтеріоризацію материнських цінностей і становлення моральної особистості. Уривок демонструє, як синівська любов до матері в психоаналітичному вимірі проходить через вину, каяття і самоподолання несвідомих імпульсів. Любов тут постає не як почуття, а як внутрішній етичний вибір, що формує зріле «Я» героя і закладає основи його подальшого морального розвитку (Кляйн, 2007 : 23).

З погляду теорії об'єктних стосунків (Кляйн, 2007; Віннікот, 2006), Толик зростає в умовах часткової материнської присутності, постійної тривоги за втрату об'єкта любові та раннього досвіду самостійності. Такі аспекти у формування дитини призводять до наростання страхів: «Забрала б я вас до моїх песиголовців, так матінка ж ваша... – сказала якось вона, і я, обпалений несподіваною пекучою тугою за мамою, за її ласкавими руками і милим, рідним голосом, не витримав – голосно схлипнув. На мою голову лягла важка, огрубіла долоня. Нічого не говорила сторожика, навіть не пестила, як то робила мама, а просто тримала руку на моїй голові» (Дімаров, 2009 : 64).

Цей епізод із твору, коли двоє хлопчиків залишаються без мами, бо вона захворіла. Ласка чужої

жінки повертає їх у спогади та сум за материнським теплом. В основі сцени – раптово актуалізована травма втрати материнського об'єкта. Репліка сторожихи, що містить слово «матінка», спрацьовує як психічний тригер: вона не просто згадує матір, а розриває захисну оболонку витіснення, у якій дитина змушена жити після хвороби/втрати матері. Реакція оповідача – «пекуча туга», «не витримав – голосно схлипнув» – є типовим афективним проривом, коли несвідомі печаль і відчай проявляються назовні без логіки і контролю.

Образ матері в спогадах дитини ідеалізований: «ласкаві руки», «милий, рідний голос». Це первинний об'єкт любові й безпеки, з яким пов'язане відчуття цілісності Я. Його втрата спричиняє не лише смуток, а й екзистенційну тривогу – світ без матері стає холодним, небезпечним, непередбачуваним (Фройд, 2014 : 167). Особливо показовою є сцена доторку сторожихи. Її жест – сурогат материнської функції, але принципово неповний. Вона «нічого не говорила» і «не пестила» – отже, не відтворює символічну мову любові, притаманну матері. Проте сама важка, огрубіла долоня на голові дитини виконує роль «контейнера емоцій»: чужа жінка несвідомо приймає на себе дитячий біль, утримує його, не намагаючись пояснити чи заспокоїти словами. Цей момент демонструє архетип Матері в юнгіанському сенсі: навіть у грубій, мовчазній формі жіноча постать здатна активізувати базове відчуття захищеності. Однак різниця між материнською ласкою і ласкою сторожихи підкреслює травматичну істину: матір неможливо замінити, її відсутність лише частково компенсується (Юнг, 2013 : 233).

Таким чином, уривок фіксує момент формування ранньої психічної рани – досвіду сирітства ще за життя матері. Ласка чужої жінки не знімає болю, а навпаки, загострює пам'ять про втрату, повертаючи героя до первинної потреби в материнському теплі. Це сцена не втіхи, а тихого співпереживання, де дитина вперше стикається з неминучою самотністю свого Я.

Важливими в тексті письменника є не тільки описи прив'язаності до матері, дитячі пустощі та пригоди як пізнання світу, а й сни, мрії, внутрішні монологи Толика. Так, сон про літак у свідомості маленького хлопчика – це символ ранньої мрії про свободу й силу, прояв внутрішнього росту, образ коливання між польотом і потребою в захисті, спроба примирити фантазію з реальністю. Літак не відлітає назавжди – він повертається додому. Це сон не про втечу, а про дорослішання без розриву з дитячою безпекою.

Дитячі страхи (темрява, самотність, уявні чудовиська) у творі трансформуються через гру та

фантазію. У психоаналізі це відповідає механізму сублимації: страх → уява → гра → контроль над тривогою (Кляйн, 2006 : 172).

Агресивні витівки Толика (пустощі, помста, жорстокі ігри) можна тлумачити як реакцію на фрустрації та несвідому спробу повернути відчуття сили й контролю, форму відреагування накопиченої внутрішньої напруги. Важливо, що агресія в героя не є деструктивною, її стримує сформоване Супер-Его (совість, сором, здатність до каяття).

Епізоди приниження («Син учительки»), образи та несправедливості відіграють ключову роль у становленні моральної структури особистості героя. Психоаналітично це можна пояснити як формування внутрішнього морального судді (Супер-Его), перехід від зовнішнього покарання до внутрішнього почуття провини, навчання саморегуляції поведінки. Толик не втрачає своє «я» від сорому – він інтеріоризує досвід, що свідчить про психічну стійкість та ініціацію в дорослий світ (Фройд, 2014 : 56).

У тексті письменника достатньо гумористичних картин. Гумор у тетралогії виконує не лише естетичну, а й глибоку психологічну функцію. У термінах психоаналізу гумор – це зрілий захисний механізм, який дозволяє знизити рівень тривоги, дистанціюватися від болю, зберегти цілісність Я. Навіть травматичні події (бідність, тілесні покарання, страх) подаються крізь призму іронії – як спосіб виживання психіки.

Толик, попри екстравертний тип темпераменту, дуже любить читати книги. Читання і уява для Толика – це альтернативний безпечний простір, символічний «добрий об'єкт», джерело ідентифікацій із позитивними героями. У психоаналітичному сенсі книга стає внутрішнім підтримувальним об'єктом, який компенсує дефіцит стабільної зовнішньої підтримки.

Остання, мілітарна, частина тетралогії – це зіткнення дитячого Я з реальністю війни, а отже, й смерті, яке руйнує ілюзії, але водночас завершує процес психологічного дорослішання. Сцени війни мають ознаки травматичного повторення, тілесної пам'яті, граничного досвіду, котрі формують ідентичність. Толик переходить від позиції дитини до суб'єкта історії, до сформованої дорослої особистості, приймаючи відповідальність за власне життя і життя інших.

Висновки. Отже, повість Анатолія Дімарова «На коні і під конем» у психоаналітичному прочитанні постає не просто як збірка побутово-гумористичних спогадів, а як цілісна, глибоко структурована художня реконструкція процесу

психічного становлення особистості. Ретроспективна нарація автора слугує інструментом емоційного та інтелектуального опрацювання дитячої травми через механізми автобіографічної пам'яті, творчої уяви та текстуалізації досвіду. Твір репрезентує унікальну модель психологічної резильєнтності – здатності дитячої психіки не лише вижити, а й адаптивно розвиватися в деструктивних умовах соціокультурного дефіциту, хронічних утрат й екзистенційного страху поствоєнної доби. На прихованому смисловому рівні тексту зафіксовано травматичний маркер покоління шістдесятників – деформацію та витіснення авторитетної батьківської фігури із простору радянського тоталітарного соціуму. Психоаналітичний аналіз унаочнює, що цей ментальний вакуум запускає процеси компенсаторної ідеалізації материнського об'єкта як центрального джерела емоційної безпеки та фундаменту для формування етичного «Супер-Его» героя. Цей внутрішній транзит зумовлює становлення архетипного типу «совісного сина», про якого писала й Н. Зборовська, чие змужніння відбувається крізь самотійне та усвідомлене подолання соціопсихологічної порож-

нечі. Дослідження доводить, що гумор, іронія, гра та схильність до міфотворчості в художньому світі А. Дімарова функціонують як високорозвинені, зрілі механізми психологічного захисту. Вони дозволяють дитячому «Его» деструктувати навколишній агресивний світ, знижуючи рівень тривожності. Письменник не вдається до штучної ідеалізації дитинства чи конструювання образу абсолютно безтурботної дитини; натомість його герой постає як жива, суперечлива, емоційно вразлива особистість, яка через сублімацію страхів і травм трансформує хаотично-загрозливий і зовнішній досвід у креативну енергію сили духу та внутрішньої свободи.

Таким чином, інтеграція психосемантичного та психоаналітичного підходів до вивчення творчості А. Дімарова дозволяє вийти за межі традиційного описового літературознавства. Вона доводить, що його автобіографічна проза є потужним психологічним документом епохи, який наочно демонструє трансформацію історичної та родинної травми українського суспільства ХХ століття в матрицю сучасного національного самоствердження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Ю. Жанрова своєрідність повістей-«історій» А. Дімарова. *Слово і Час*. 2002. № 5. С. 3–8.
2. Віннікотт Д. В. Гра та реальність / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2006. 272 с.
3. Гандзюк О.М. Показ радянського способу життя в повісті Анатолія Дімарова «На коні і під конем». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019 № 41 том 1. С. 17-20.
4. Грицик Н. Мовний образ учителя у повісті А. Дімарова «На коні й під конем». *Культура слова*. № 77. 2012. С. 26–32. 3
5. Дімаров А. Н. На коні і під конем : повість. Київ : Генеза, 2009. 216 с.
6. Зборовська Н. В. Код української літератури : проект психоісторії новітньої української літератури : монографія. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.
7. Кляйн М. Нотатки про деякі шизоїдні механізми. *Розвиток однієї дитини*. 2007. Т 1. С. 24–36.
8. Ленська С. Дитячий світ Анатолія Дімарова «На коні і під конем». *Українська література в загальноосвітніх школах*. 2007. № 5. С. 46–49.
9. Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2023. 416 с.
10. Соцька Т. Художня своєрідність повісті-тетралогії А. Дімарова «На коні і під конем». *Проблеми сучасного літературознавства*. 2015. Вип. 21. С. 124–141.
11. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: аберація явища у постмодерному прочитання. *Слово і Час*. 2006. № 3. С. 59–71.
12. Фройд З. Я та Воно / пер. з нім. Харків : Фоліо, 2014. 160 с.
13. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. Львів : Астролія, 2013. 588 с.

REFERENCES

1. Bondarenko Yu. (2002) Zhanrova svoieridnist povistei-«istorii» A. Dimarova. [Genre originality of A. Dimarov's story-novellas] *Slovo i Chas*. 5. 3–8. [in Ukrainian].
2. Winnikott D. V. (2006) Gra ta realnist [Playing and reality] / per. z angl. Kyiv : Duh i Litera. 272 p. [in Ukrainian].
3. Gandziuk O. M. (2019) Pokaz radianskoho sposobu zhyttia v povisti Anatoliia Dimarova «Na koni i pid konem». [Depiction of the Soviet way of life in Anatolii Dimarov's story "On a Horse and Under a Horse"] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. 41 (1). 17–20. [in Ukrainian].
4. Grycyk N. (2012) Movnyi obraz vchytelia u povisti A. Dimarova «Na koni y pid konem». [Linguistic image of a teacher in A. Dimarov's story "On a Horse and Under a Horse"] *Kultura slova*. 77. 26–32. [in Ukrainian].
5. Dimarov A. N. (2009) Na koni i pid konem : povist. [On a Horse and Under a Horse: a story] Kyiv : Geneza. 216 p. [in Ukrainian].

6. Zborovska N. V. (2006) Kod ukrainskoi literatury : proiekt psyhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury : monografiia. [The code of Ukrainian literature: a project of psychohistory of modern Ukrainian literature: a monograph] Kyiv : Akademvydav. 504 p. [in Ukrainian].
7. Kliain M. (2007) Notatky pro deiaki shyzoidni mehanizmy. [Notes on some schizoid mechanisms] *Rozvytok odniiei dytyny*. 1. 24–36. [in Ukrainian].
8. Lenska S. (2007) Dytiachyj svit Anatolii Dimarova «Na koni i pid konem». [The children's world of Anatolii Dimarov "On a Horse and Under a Horse"] *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnih shkolah*. 5. 46–49. [in Ukrainian].
9. Mokryk R. (2023) Bunt proty imperii: ukrainski shistdesiatnyky. [Rebellion against the empire: Ukrainian Sixtiers] Kyiv : A-ba-ba-ga-la-ma-ha. 416 p. [in Ukrainian].
10. Sotska T. (2015) Hudozhnia svoieridnist povisti-tetralohii A. Dimarova «Na koni i pid konem». [Artistic originality of A. Dimarov's tetralogy-story "On a Horse and Under a Horse"] *Problemy suchasnoho literaturoznavstva*. 21. 124–141. [in Ukrainian].
11. Tarnashynska L. (2006) Ukrainske shistdesiatnytstvo: aberatsiia yavnyshcha u postmodernomu prochyttanni. [Ukrainian Sixtiers movement: aberration of the phenomenon in postmodern reading] *Slovo i Chas*. 3. 59–71. [in Ukrainian].
12. Froyd Z. (2014) Ya ta Vono [The Ego and the Id] / per. z nim. Kharkiv : Folio. 160 p. [in Ukrainian].
13. Yung K. G. (2013) Arhetypy i kolektyvne nesvidome [The Archetypes and the Collective Unconscious] / per. z nim. Lviv : Astrolibiiia. 588 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

